

הרב אייל קרים¹

פעילות ביטחון שוטף בשבת, באזור מושלג

שאלה

שלג נערם בתעלות הקשר שבמוצב, והוא מונע הגעה מהירה לעמדות. גם דרכי הגישה אל הטנקים והנגמ"שים שבחצר המוצב, כוסו בשלג. האם מותר לפנות בשבת שלג, שמקצתו עדיין רך ומקצתו כבר נקרש ונקרחת, כדי לאפשר ללוחמים שבמוצב גישה מהירה אל העמדות והרק"מ (רכב קרבי משוריין) שבחצר המוצב?

תשובה

א. איסור מוליד

במסכת שבת (נא ע"ב) נאמר בברייתא: 'ואין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש'. בטעם האיסור לרסק שלג בשבת, נחלקו הראשונים. רש"י (שבת שם, ד"ה כדי) כתב, שהוא 'משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא המים האלו'. הסבירו הרמב"ן והר"ן², שאין כוונת רש"י לאיסור נולד, אלא שחכמים אסרו לרסק שלג וברד, משום שהדבר **דומה למלאכה**, היות ש'ברא' את המים שעד כה היו עצורים בשלג. יש מקום לדון לשיטת רש"י, אם האיסור הוא בפעולת הריסוק, או בעצם מעשה ההפשרה אף שאינו מרסק בידי, ואין כאן המקום להרחיב בכך.

גם הרשב"א (שבת שם) הסביר שלשיטת רש"י אין האיסור משום נולד, אלא משום סרך מלאכה, רק שהרשב"א כתב: 'ולי יראה דמשום גזירת סחיטה דפירות העומדין למשקה נגעו בה, שהברד והשלג למימיהן הן עומדים'. נמצא שלדעתו, אסרו חז"ל לרסק שלג בשבת, מחשש שאם יתירו לרסקו כדי שיזובו מימיו, יבואו להתיר גם ריסוק פירות העומדים למשקה, דבר האסור משום מפרק שהוא תולדה של דש. הרמב"ם (הל' שבת פכ"א הי"ג), כרך דין ריסוק שלג עם דין סחיטת כבשין ושלקות באותה הלכה, ולכן נראה שסובר כדעת הרשב"א, וכבר העיר על כך ה'מגיד משנה' (לרמב"ם שם).

1. רמ"ח רבנות צבאית.

2. ר"ן, דף כג ע"ב בדפי הר"ף; חידושי הר"ן, שבת נא ע"ב.

על כל פנים, בין שהאיסור לרסק שלג בשבת הוא משום שהדבר דומה למלאכה, כרש"י, ובין שהוא משום גזרה שמא יסחט זיתים וענבים, כרשב"א; כתב ה'בית יוסף' (או"ח סי' שכ), דהא דאסרינן לרסק, הוא דווקא לרסקו לחתיכות קטנות. אבל לשבר חתיכה ממנו מותר. והוכיח כן ממה שפסק הטור (או"ח סי' שכ בשם 'אבי העזרי'), שמותר לשבור קרח כדי ליטול מים שתחתיו, אף על פי שכשמשברו, ניתזות ממנו חתיכות דקות; משום שלא נאסר ריסוק קרח אלא כאשר מרסקו **כדי שיזובו מימיו**. אבל אם מרסקו כדי ליטול מים שתחתיו - מותר. כיון שאין מימיו זבים בשל כך, ואפילו אם יזובו, מועטים הם ולא חשובים, ועוד שאינו מתכוון לכך שיזובו המים, וגם אם יזובו, הולכים הם לאיבוד ואינם למשקה. וסיים ה'בית יוסף', וכתב: 'וכן נהגו להתיר, ולפי שראיתי מי שערער בדבר כתבתי זה'.

נמצא שדווקא ריסוק שלא בידיים לחתיכות קטנות **כדי שיזובו מימיו**, הוא שנאסר, או משום שדומה למלאכה שבורא מים, או משום גזרה שמא יסחט פירות העומדים למשקים. אבל ריסוק שלג שנקרח, כדי להכשיר נתיבי גישה נוחים ומהירים אל עמדות הלוחמים ואל הטנקים והנגמ"שים, וכל שכן פינוי שלג שעדיין רך, שאין בו משום מוקצה ולא משום העברה ארבע אמות, מכיון שהמקום מוקף מחיצה, אלו לא נאסרו. ואף שבמהלך שבירת הקרח זבים מעט מים, מכיון שאינו מתכוון לכך, ומכיון שהמים הזבים הולכים לאיבוד, הדבר מותר.³ היתר זה הוא כעין שהתירו לשבור קרח כדי ליטול מה שתחתיו, משום שעצם שבירת הקרח אינה מלאכה, והאיסור לרסקו הינו רק כשעושה זאת כדי שיזובו מימיו.⁴

ב. איסור בניין וסתירה

אלא שיש לדון בדבר מצד איסור בניין וסתירה. שכן בנוגע למה שפסק השו"ע (או"ח סי' שכ סעי' י'), שמותר לשבור קרח כדי ליטול מים שתחתיו, העיר ה'מגן אברהם' (לשו"ע, שם ס"ק טו), שזהו דווקא בקרח שבכלי. אבל בבאר או בנהר אסור, משום בניין וסתירה, היות שהקרח מחובר לקרקע. ראייה לדבר אפשר להביא ממה שנפסק בשו"ע (או"ח סי' שיד סעי' ו'), שמותר לשבור ראש חבית בסייף כשהיא חבית שבורה, וכן לשבור רק את המגופה, אפילו בחבית שלמה, משום שאינו מכוון לפתח שנוצר, אלא להוצאת המזון בקלות עבור האורחים.⁵ והטעם לזה הוא משום שאין בניין וסתירה בכלים.⁶ אולם קרח שעל פני הנהר או על פני הבור, המחוברים לקרקע, יש בשבירתו משום סתירה. אלא שבספר 'תוספת שבת' הביא ראייה לסתור דברי ה'מגן אברהם', מדברי הר"ן, שכתב שמותר להניח שלג וברד נגד החום או נגד המדורה להפשירם, משום שגם בעודם קרושים, שם משקה עליהם. עד כאן דבריו, ומוכח מהם שאין על שלג וברד דין 'מחובר'

3. עי' שו"ע, או"ח סי' שכ סעי' ט; ומשנה ברורה, שם ס"ק לב, לג.

4. עי' שו"ע, שם סעיף י; ובמשנה ברורה, שם ס"ק לו.

5. משנה ברורה, סי' שיד ס"ק כה; שער הציון, שם אות כה.

6. עי' משנה ברורה, סי' שיד ס"ק כג.

כלל. וכן כתב ה'משנה ברורה' (סי' שכ ס"ק לו), שהרבה אחרונים חולקים על דברי ה'מגן אברהם' וסוברים, שיש על הקרח שם מים, ואין בשבירתו משום בניין וסתירה, ולצורך שבת יש להקל. אך גם לפי האחרונים שנקטו דברי המג"א להלכה,⁷ יש לחלק ולומר, שאפשר לומר שהקרח בטל לקרקע, ושייך בו איסור סתירה, דווקא בקרח בבאר ונהר, שמחמת ריבוי המים, קופאים ונעשים קרח לכמה חודשים ויותר. מה שאין כן בשלג שעומד להימס תוך כמה ימים, ומשום כך אינו בטל לקרקע, ולא שייך איסור סתירה בשבירתו. ולכן ייתכן שיש הבדל בין מוצב באזור החרמון והר דוב, שם השלג נשאר זמן רב, למוצב בגזרת יהודה ושומרון, שם השלג נמס לאחר כמה ימים.

ראיה לחילוק זה יש להביא ממה שהתירו בשו"ע (או"ח סי' שיג סעי' י), לזרות תבן על בוך שבחצר, כדי לתקן החצר. ואין זה נחשב מוסיף על הבניין, משום שאינו מבטל לקרקע, היות שהתבן ראוי למאכל בהמה. לא כן לגבי חול או אבנים, שהם דברים הבטלים לקרקע, ולא התירו לזרותם על בוך שבחצר משום השווית גומות (משנה ברורה סי' שיג ס"ק נה). הוא הדין לשלג שנקרת, אך עומד להימס תוך זמן קצר, שאינו בטל לקרקע ואין בו איסור סתירה.

בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' צז בסופו) יש שאלה בנוגע לדלתות היקף ועירוב העיר, שאי אפשר לסוגרם בשבת מחמת שנקרשו על ידי הקרח. כתב השואל (שם), להתיר לישראל להסיר הקרח בשבת על ידי קרדום, והסכים עמו המהרש"ם; והביא מספר 'אבן העוזר' (סי' שסג) שכתב להתיר לשבור הקרח מבאר ונהר, אפילו על ידי גרזן. הגעת החיילים שבמוצב אל העמדות או אל הטנקים במהירות, אינה נופלת בחשיבותה מצורך אחר, שבעבורו התירו לשבור קרח בשבת. מאחר שלא ניתן להכשיר דרכי גישה אל העמדות ואל הטנקים בכלים שאינם מוקצה, מותר להשתמש לצורך זה גם באת חפירה, מכוש ומעדר, משום שהדבר נחשב 'טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו'.

ג. סילוק מכשול שמפריע לרבים

אבל גם לו היה בפינוי השלג ובהכשרת נתיב גישה אל העמדות או אל הטנקים איסור דרבנן כלשהו, יש לומר שבמקום שיש חשש שיינזקו רבים, לא גזרו חכמים איסורי שבות. יש סכנת החלקה בריצת הלוחמים לעמדות בשעת אזעקה, ויש חשש נזק לרבים, בעיקר משום שחלק מ'הקפצות המוצב' מתרחשות באישון לילה ואפלה.⁸ ואין צריך לומר שדבר זה מותר לשיטת המג"א, הסובר שגם מכשול גדול שניתן להבחין בו ולהיזהר ממנו, מותר לפנותו בשבת ברשות הרבים, על ידי הליכה של 'פחות פחות מארבע אמות', ובכרמלית מותר לפנותו ממש. אלא הדבר מותר אפילו לשיטת הריב"ש, החולק על ה'מגן אברהם', וסובר שדווקא מכשול קטן שלא ניתן להבחין בו בנקל, התירו לסלקו בשבת, אבל מכשול גדול שנראה לכל, אסור לטלטלו כדי שלא יינזקו בו הרבים. והוא הדין לאבן

7. שו"ת חתם סופר, או"ח סי' פט; קצוה"ש סי' קכז ס"ק יא ועוד.

8. שו"ע, או"ח סי' שח סעי' יח; ומשנה ברורה, שם ס"ק עו.

גדולה אפילו שיש לה חידודים חדים,⁹ וכמותו נפסק בספר 'תוספת שבת'.¹⁰ מכל מקום כשהשלג מכסה את פני כל הקרקע, ואת תעלות הקשר שבין העמדות, ולא ניתן להימנע מהחלקה, גם הריב"ש וה'תוספת שבת' יודו, שמותר לעבור על איסורי שבות הכרוכים בפניו השלג. אמנם כשהדבר ניתן, יש לפנות את השלג קודם כניסת השבת. משום שלפי פסק ה'מגן אברהם', קוץ שהיה מונח ברשות הרבים בערב שבת, אסור לטלטלו בשבת, משום שהיה צריך לסלקו בערב שבת. ואולם כשהדבר לא נעשה בערב שבת מחמת רשלנות, וכל שכן כשלא נעשה מחמת שאי אפשר היה לעשותו, יש לסמוך על פסק ה'אליה רבא', שמותר לסלקו בשבת גם אם היה מונח שם בערב שבת.¹¹ אם בדומה לזה נפסק בשו"ע (או"ח סי' שלד סעי' כז), שהמוצא גחלת ברשות הרבים, אם יכול לסלקה למקום שלא ייזקו ממנה רבים, טוב לסלקה מאשר לכבותה. אבל כשאינו יכול לסלקה, יכול לכבותה, בין שהיא גחלת של מתכת ובין שהיא גחלת של עץ. משום שבכיוי גחלת של מתכת על ידי מים, אין איסור מצרף, מאחר שאינו מתכוון לכך. כיוי גחלת של עץ, נחשב מלאכה שאין צריך לגופה, שפטור עליה מדאורייתא ואסורה רק מדרבנן, ובמקום נזק לרבים לא גזרו חכמים. אמנם לדעת הרמב"ם, שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אסור לכבות גחלת של עץ, ורק גחלת של מתכת מותר. אבל הלכה כדעה ראשונה.¹² הוא הדין בנידוננו, מאחר שהשלג הוא מכשול רציני שהרבים יכולים להינזק בו, מותר לסלקו לצד, גם אם סילוקו כרוך באיסור דרבנן כלשהו.

ד. סילוק מכשול שמפריע לפעילות צבאית

עוד נראה לומר, שגם כשסילוק השלג שקפא כרוך באיסור דאורייתא, כגון בהפעלת רכב מיוחד, לשם הכשרת נתיבי גישה נוחים מהמוצב אל משטח הטנקים והנגמ"שים שבחצר המוצב, יש להתיר זאת בשבת. משום שאף שלצורך מניעת נזק מהרבים, התירו איסור דרבנן בלבד (כנ"ל בסעיף הקודם), לצורך פיקוח נפש, מותר אף על איסור דאורייתא. מכיון שאי יכולתם של חיילי המוצב להגיב במהירות בשעת הצורך, הינה פגיעה משמעותית ברמת הכוננות של המוצב, ומסוכנת לחיילים עצמם, ויתכן שאף לאזרחים המתגוררים בישובים הסמוכים, יש לעשות בשבת כל שדרוש כדי שחיילי המוצב ימצאו במהלך כל שעות היממה בכוננות מלאה. אם אפשר, יש לעשות זאת רק על ידי איסורי דרבנן. אבל אם אי אפשר לעשות זאת על ידי איסורי דרבנן, מותר לעשות זאת גם על ידי עשיית מלאכות דאורייתא.

9. ביאור הלכה, שם, ד"ה קוץ.

10. עי' משנה ברורה, שם ס"ק עה.

11. עי' משנה ברורה, שם ס"ק עו.

12. עי' משנה ברורה, שם ס"ק פב-פד.

סיכום

1. שלג הנערם בתעלות הקשר שבמוצב, ועל נתיבי הגישה אל משטח הטנקים והנגמ"שים, יש בו כדי לגרום נזק לרבים במרוצתם, או אפילו בהליכתם לעמדות גם בזמן שיגרה. כל שכן שבשעת כוננות, בזמן 'הקפצת' המוצב באירוע אמת, יש בשלג הנערם כדי לסכן את חיי הלוחמים, שכן הוא גורם ליכולת תגובה איטית של חיילי המוצב. לאור זה יש לפנות את המקומות הנ"ל משלג, או לפחות להכשיר בם שביל למעבר הלוחמים אל העמדות והטנקים.

2. יש לפנות את השלג קודם כניסת השבת, כדי להימנע מחילול שבת הכרוך בפינוי. מכל מקום, כשהשלג לא פונה קודם כניסת השבת, גם אם הדבר נבע מרשלנות, יש לפנותו בשבת עצמה. אם ניתן, עדיף לפנות את השלג באופן שעוברים על איסורי דרבנן בלבד, ואם לאו, יש לפנותו גם באופן שעוברים איסורי תורה.

